

alakjuk pontosításához és Vekerdi Józsefnek a cigánynevekhez nyújtott értékes segítségét.

HOFFMANN OTTÓ

Személynevek udmurt publicisztikai, szépirodalmi és nyelvjárási szövegekben

1. Az udmurt személynévkutatás az 1960-as évektől kezdve indult nagy fejlődésnek (G. A. ARCHIPOV munkássága). A hetvenes években SZ. K. BUSMAKIN, M. G. ATAMANOV és főleg T. I. TYEPLJASINA munkái jelentősek. Fontosak az Onomasztika Povolzsja köteteiben megjelent, személynevekkel foglalkozó tanulmányok is.

Az udmurt személynévkutatás eredményei, az udmurt személynevek használatának sajátosságai Magyarországon kevésbé ismertek. Az alábbiakban vázlatosan bemutatom, milyen személynevek és hogyan fordulnak elő a „Szovjetszkoj Udmurtia” c. napilap 1985. július 24-i számában, T. ARCHIPOV Adjamilen cseberez [Az ember szépsége] c. regényében (Izsevszk, 1963.) és udmurt nyelvjárási szövegekben: Udmurtszkij folklor: zagadki [találós kérdések]. (Izsevszk, 1982.) = Z; Udmurtszkij folklor: peszenki, poteski, szcsitalki, draznilki [dalocskák, mulattatók, kiszámolók, csúfolódó gyermekrímusok]. (Izsevszk, 1981.) = P; V. K. KELMAKOV, Obrazci udmurtszkoj recsi [Udmurt nyelvmutatványok]. (Izsevszk, 1981.) = O.

2. A „Szovjet Udmurtia” c. napilap a napjainkban szokásos névhasználatot mutatja:

név		%		például
háromelemű	teljes	17	6,6	Petr Boriszovics Kuzmin
	rövidített	53	20,7	P. B. Kuzmin
kételemű	1.	25	9,7	Vlagyimir Dzsanibekov
	2.	51	19,9	A. Gromiko
	3.	21	8,2	Jekatyerina Georgievna
egyelemű	családnév	42	16,4	Rogozsin
	keresztnev	28	10,9	Ivan
	becenév	19	7,4	Vanjuha
összesen:		256	99,8	

A háromelemű nevek teljes alakban rendszerint a név első említésekor fordulnak elő, később vagy rövidített formában vagy kételemű névként (keresztnev + apai név), például: *Jekatyerina Georgievna Bogdanova*, újabb említéskor *Jekatyerina*

Georgijevna (kilencszer), egyszer *Bogdanova* és ugyancsak egyszer *Katja*. Mivel többnyire hivatalos szövegekről van szó, érthető, hogy a neveknek valamivel több mint egyötöde háromelemű (rövidített formájú) név.

A legtöbb névelőfordulás kételemű (37,8%), többségük keresztnévből és családnévből áll (a neveknek csaknem egyharmada). A keresztnév rendszerint rövidített, nemcsak az ismert személyiségek (*A. Gromiko*, *N. Osztrovszkij* stb.), hanem a kevésbé ismertek esetében is (*V. Hranov*, *Ju. Hanfin* stb.). Ide tartoznak az idegen nevek is: *R. Rejgan* (= *R. Reagan*), *V. Jaruzelszkij*, *V. A. Mocart* (= *W. Mozart*), *P. Avgerinosz*, *K. Papuliasz* stb. A cikkek szerzőinek névalírása kivétel nélkül: rövidített keresztnév + családnév. Az orosz újságírói gyakorlatot követve ugyanilyen a fotók készítőinek névhasználatja. A különbség annyi, hogy a családnevek mindig birtokos esetben állnak: *fotoez G. Juszaevlen* 'G. Juszajev fotója/felvétele'.

A kételemű nevek kisebb csoportja keresztnévből és apai névből áll, általában már említett (háromelemű) nevek újabb előfordulása esetén. Érdekesekek azok a példák, amelyekben a név további említésekor a hivatalosabb háromelemű forma tér vissza: *Vagyim Joszifovics Kononov* – *Vagyim Joszifovics* – *V. I. Kononov*; *Appolon Alekszejevics Ivanov* – *Appolon Alekszejevics* (háromszor), és végül kétszer: *A. A. Ivanov*.

Az egyelemű nevek között csaknem egyforma a családnevek és a keresztnévek gyakorisága. A családnevek csoportjában elég sok a külföldi politikusé: *Mubarak*, *Boduen* (= *Baudouin*), *Rejgan* (= *Reagan*).

Természetesen a szöveg jellege befolyásolja a névhasználatot. A nem hivatalos hangvételi háborús visszaemlékezésben például csak kétszer fordul elő az *Ivan Gosztjuhin* forma és hétszer a pusztán családnéven való említés. Külön alcsoportot alkotnak a többes számú családnevek: *Ivanovjos* 'Ivanovék', *Tokmurzinjos* 'Tokmurzinék'.

A 28 keresztnév közül tizenháromszor fordul elő a *Galja*, hétszer a *Szergej* és kétszer az *Ivan*. Ide soroltam a *Nenszi* (= *Nancy*) nevet is (Reagan elnök felesége). A négyoldalas újságban kissé soknak látszik a becézett keresztnévek száma (19 példa): *Szveta* (háromszor), *Tolja* (kétszer), *Nyura* (kétszer), *Katyja*, *Kolja*, *Aljosa*, *Tonja*, *Liza* stb. Egy becéző forma kételemű név egyik tagjaként található: *Petya Rogyionov*.

A legtöbb név alanyesetben áll, igen sokszor értelmezős szerkezet tagjaként: „...helyettese *L. K. Levcsenko*”, „*V. Sz. Jakovlev főorvos*”, „...gyár igazgatója *V. N. Sarkin*”, „...tsz elnöke *N. V. Iljin*”; „*Mubarak elnök*”, „*korol Boduen*” 'Baudouin király' stb. A ragos alakok közül leggyakoribb a birtokos jelzőként álló genitívusz ragos (-*len*), ritkábban fordul elő az akkuzatívuszi (-*ez*), a datívuszi (-*ij*) és az insztrumentáliszi (-*en*) forma.

A magyar és a finn névhasználatától – orosz hatásra – részben eltér a többesjeles alakok használata: *Ivanovjos* 'Ivanovék', *Szemjon Alekszejevics Bogdanovjos* 'Szemjon Alekszejevics Bogdanovék', de: *Anna Ivanovna no Appolon Alekszejevics Ivanovjos* 'Anna Ivanovna és Appolon Alekszejevics Ivanov(ék)', *Aljosa*, *Szasa no Kosztja Csisztjakovjos* 'Aljosa, Szása és Kosztja Csisztjakov(ék)' (ez utóbbi egy kép aláírása).

3. Az újság névgazdagságához képest Arhipov regényének elején szegényesnek látszik a névanyag. A 256 névelőfordulás között csak négy háromelemű és 16 két-

elemű van, a 236 egyelemű névnek pedig több mint kétharmada a főszereplő családnevéből (*Romanov*) és keresztnevéből (*Vlagyimir*) áll. A nevek az alábbi módon oszlanak meg az elbeszélő szövegben (= E): *Romanovez so badzjm komnataje pirtiz* 'Romanovot egy nagy szobába vitte' (13); idéző mondatban (= I): „*Muzikant*”, – *malpaz Romanov* 'Zenesz – gondolta Romanov' (6), „*Jelisejev juaz*: 'Jeliszejev azt kérdezte' (33); megszólításban (= M): *Romanov es* 'Romanov elvtárs' (28), *Anisimijč ti-a?* 'Anyiszimics, Ön az?' (27) és bemutatkozásban (= B): *Mjnam úimi Sima.Serafima Dulesova* 'A nevem Szima. Szerafima Duleszova' (11):

	E	I	M	B	össz.
Romanov	76	27	3	–	106
Vlagyimir	36	10	1	–	47
Vologya	4	1	–	–	5
Vlagyimir Romanov	2	–	–	1	3
Sadrin	7	4	–	–	11
Andrej Haritonovics	4	–	–	–	4
Andrej Haritonovics Sadrin	1	–	–	–	1
Szolomeja Szamszonovna	1	2	–	1	4
Szolomeja Szamszonovna Sadrina	1	–	–	–	1
Szima	11	2	–	–	13
Szerafima Duleszova	–	–	–	1	1
Lagunjenko	3	4	–	1	8
Iszaak Osztapovics	2	–	1	–	3
Iszaak Osztapovics Lagunjenko	1	–	–	–	1
Jeliszejev	11	8	2	–	21
Markin	5	–	–	–	5
Pjotr Iljics Csajkovszkij	1	–	–	–	1
Alekszej Sztepanovics	1	–	–	–	1
egyéb (10 egyelemű név)	17	–	3	–	20
összesen	184	58	10	4	256

Mint a táblázatból kitűnik, bemutatkozásnál kételemű nevet használ az író (az egyetlen egyelemű név telefonbeszélgetés elején hangzik el). Idéző mondatokban szinte kivétel nélkül egyelemű név található. A főhős keresztnevének és családnévének váltakozó használata – úgy látszik – csak a változatosságot szolgálja, egyéb stilisztikai szerepe nincs. Az újságnyelvben oly gyakori keresztnév (vagy keresztnév és apai név) rövidítése itt nem fordul elő egyszer sem.

4. A folklórszövegek névhasználata egyrészt szegényebb, mint a vizsgált újságé vagy a regényé volt, nincsenek háromelemű nevek, kételeműek is csak elvétve fordulnak elő, másrészt végtelenül gazdag az egyelemű (főleg keresztnév) nevek használata.

A nevek egyik csoportja őrzi az eredeti hangalakot (*Vaszja, Maruszja, Ivan, Katja, Masa, Ilja* stb.), a másik csoport viszont alkalmazkodott az udmurt hangrend-

szerhez, vagy — mivel régebben került be a nyelvbe — részt vett bizonyos hangváltozásokban: *Tropiny* (= Trofim), *Ondrej* (= Andrej), *Onton* (= Anton), *Mikajlo* (= Mihail), *Oljos* (= Aljosa) stb.

A nevekhez — különösen a találós kérdésekben — igen gyakran kapcsolódik jelző, például: *peresz Ivan agaj* 'öreg Iván apó' (Z. 160), *picsi Petyka* 'kicsi Peti' (Z. 192); a jelző sokszor igen szemléletes: *kjirjz-kongil' Petjir agaj* 'görbelábú, görbehátú Péter apó' (Z. 160), *bjžo Ondrej pjž merta* 'farkos Andrej lisztet mereget' (= a hólapát lapátol; Z. 207).

Különösen érdekesek a névcsőfólió rigmusok, amelyekben a név kis változtatással ismétlődik, vagy valami hasonló hangzású szó kapcsolódik hozzá, például: *Andrej-Vandrej* (P. 58), *Galina-Malina* (P. 62), *Jegor-bugor* (P. 63), *Isztapan-baraban* (P. 63), *Nasztá-pasztá* (P. 72), *Olga-Kolga* (P. 74), *Petjir-kotjir* (P. 75), *Szergej-bergej* (P. 79), *Szergej-vorobej* (P. 80), *Tanyja-banyja* (P. 81) stb. Idézzünk két rigmust teljeseen! Az első az *Iván* és a *divány*, a második pedig a *Viktor-vit' ton* 'ötven' és a *kuat' tor-kuat' ton* 'hatvan' szavak hasonló hangzására épül:

Iván-d'iván, šöd d'iván,
šöd d'iván uljñ Ivan.

(Iván-divány, fekete divány, Fekete divány alatt Iván; P. 64);

Viktor-kuat'tor,
šížímdon traktor,
šížímdon traktoraz
odjg pu vajem.

(Viktor, hat tor, Hetven traktor, Hetven traktorában Egy fát hozott; P. 60).

A fenti vázlat jól mutatja azt a hivatalostól játékosig terjedő gazdag névhasználatot, amit udmurt nyelvű szövegekben is megfigyelhetünk. Érdekes részletesebben is foglalkozni az udmurt nevekkel, a névdivattal, ennek változásaival, az irodalmi névadással, a nevek eredetének vizsgálatával, hiszen egy rokon nyelv (nép) névadási rendszerének ismerete, változása a magyar névtudomány számára is hasznos dolog.

KISS ANTAL

Udmurt névtani kérdések

A magyar, finn és az észet után a finnugor nyelvek közül az udmurt az, amelyből a legtöbb névtani tárgyú dolgozat napvilágot látott. Ez sajnos nem jelenti azt, hogy minden lényeges kérdést feldolgoztak volna. Amíg az ún. vorsudnevek etimológiai és alakutani kérdéseiről vagy a személynivekről, azok minden irányú — azaz történeti és leíró — vizsgálata alapján kontrasztos képünk van, s gazdagok a földrajzi nevek terén végzett kutatások is, addig jelentős névtípusok ezek s esnek még ma is kívül a kutatók látókörén.

Persze ez nem véletlen. Adódik egyrészt az udmurt névrendszer sajátosságából, abból ti., hogy még ma is különböző fajta csoportnevek és személynivek szoros együttlétézését tapasztalhatjuk. A csoportnevek közül két, szerintünk jelentős névtípus maradt ki a vizsgálatok köréből, s a névrendszer összetettségére vezethető visz-